

ною ставкою за кредит, маючи на увазі те, що мережа місцевих універсальних банків не спроможна задовольнити фактичний платоспроможний попит цих підприємств. В результаті залучення міжбанківського кредиту банківська установа застосовуючи власну активну кредитну політику зможе сформувавши більше 50 % активів одного типу, і набуде статусу спеціалізованого інвестиційного банку.

Нами пропонується виділити наступні напрямки діяльності УБРР: фінансування загальнонаціональних суспільно значимих проєктів і програм; фінансування економічних проєктів із ризиковим рівнем прибутковості; фінансування неприбуткових і низькорентабельних підприємств базових галузей економіки; фінансування соціально рентабельних проєктів.

Традиційним джерелом, з урахуванням нерозвиненості в Україні фондового ринку, повинен бути міжбанківський кредит (використовуючи ресурси спеціалізованого Ощадного банку). Рефінансування НБУ також повинно бути на довгостроковій основі. Додатковий ресурс УБРР може отримати шляхом розміщення цінних паперів на внутрішньому та зовнішньому ринках капіталів. Механізм може бути таким: НБУ вкладає кошти в облігації економічного розвитку, випущені державою. Держава, у свою чергу, направляє отримані ресурси для формування капіталу УБРР. Також кошти, отримані від приватизації державних підприємств, повинні спрямовуватися на формування капіталу УБРР.

Отже, функціонування спеціалізованих державних банків в сучасних умовах розвитку економіки України має проблематичний характер. Тому необхідно вже зараз прийняти Закон України «Про інвестиційні банки».

Л. М. Шаблиста

Об'єднаний інститут економіки НАН України, м. Київ

ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ В ІНВЕСТИЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

В ринковій економіці важливе місце серед джерел капітальних інвестицій в економіку належить банківському кредиту як могутньому прискорювачу концентрації капіталу шляхом перетворення частини доданої вартості в додатковий капітал. В Україні банки є найслабшою ланкою в нагромадженні інвестиційних ресур-

сів, особливо для довгострокових капітальних вкладень. Незважаючи на тенденцію зростання частки довгострокових кредитів у загальній сумі кредитів комерційних банків, що намітилась в останні роки (за період 1998—2003 рр. частка довгострокових кредитів зросла в 2,4 раза — з 18,5 до 45,0 %), частка кредитів в інвестиційну діяльність залишається низькою. Так, у 2003 р. вона становила 6,4 % від загальної суми кредитів, у тому числі 5,8 % за довгостроковими і 0,6 % — за короткостроковими кредитами [1, С. 96—97]. В результаті банківські кредити займають незначну частку в загальному обсязі капітальних інвестицій (в 2002 р. ця частка становила 4,4 % [2, С. 4,7]).

Суттєвим чинником, що перешкоджає зростанню інвестицій, є низький рівень монетизації (забезпеченості грошовими ресурсами). Станом на 1.07.2004 р. він становив 33,7 % від ВВП, тоді як для країн з перехідною економікою він має коливатися в межах 40—50 % (приміром у 2000 р. у Чехії рівень монетизації становив 71,0 %, у Польщі та Угорщині — 43 % [3, С. 6]). Низька забезпеченість грошима накладає об'єктивні обмеження на можливості інвестиційного росту, створюючи дефіцит фінансових ресурсів. Крім того, цей факт суттєво перешкоджає формуванню в країні крупної банківської системи, що має суттєвий інвестиційний потенціал. На початок 2004 р. капітал і активи української банківської системи становили 2,4 і 18,9 млрд доларів відповідно [4, С. 48—51; 56—59]. Лише 20 % банків мають капітальну базу, що відповідає міжнародним стандартам. Ці обставини зумовлюють основні особливості українського фінансового ринку в цілому і банківської системи, зокрема: повільний розвиток фінансового сектора, провідним елементом якого виступає банківська система, слабку роль банківських послуг в економічному обороті, недостатню участь банківської системи в інвестиційному процесі, низьку капіталізацію при відсутності ефективної системи рефінансування банків.

Визначальним чинником, що стримує інвестиційну спрямованість банківських кредитів, є високі процентні ставки за кредитами. Найвідчутнішими факторами, що впливають на відсоткову ставку, є тиск високого рівня кредитного ризику; нерозвинутість таких надійних видів кредитних гарантій, як застава землі та нерухомості; слабке законодавче забезпечення прав та інтересів комерційних банків як кредиторів. Чим менш надійні позичальники, чим частіше банківські позички повертаються несвоєчасно, чим гірша якість кредитного портфеля, тим більші витрати мають нести банки для покриття можливих збитків і забезпечення роз-

рахунків з кредиторами та вкладниками. За останні чотири роки українські банки суттєво просунулись уперед у сфері управління та контролю за ризиками, що дозволило знизити процентні ставки за кредитами. Так, за період 2000—2003 рр. ставка за кредитами у національній валюті знизилась в 2,3 раза (з 40,3 до 17,7 %). Однак рівень її залишається високим. Так, в травні 2004 р. середньозважена ставка кредиту в інвестиційну діяльність суб'єктів господарювання становила 16,3 % (18,8 % — в національній валюті і 13,5 % — в іноземній [1, С. 73]), що значно вище потенційної прибутковості інвестиційних проектів.

Розвиток інвестиційної діяльності комерційних банків ускладнюється незадовільним станом платіжної дисципліни, невизначеністю критеріїв державних пріоритетів у виробничій сфері, відсутністю необхідних технологій та досвіду ефективного проектного фінансування юридичних осіб. Обсяги банківського кредитування і його структура в значній мірі визначаються обсягом і структурою банківських пасивів, які на сьогодні складаються переважно з ресурсів короткострокового характеру, тоді як для нормального функціонування банку довгострокові пасиви мають становити 60—70 % загальної суми. Стримуючим чинником в розширенні банківських кредитів в інвестиційну сферу служать також високі резервні вимоги до банків. З 2002 р. і по теперішній час норматив обов'язкових резервів коливається в діапазоні від 0 до 12 відсотків, тоді як в країнах ЄС — від 0 до 2 % [1, С. 61; 5, С. 630].

Реальне зміцнення системи українських банків та розширення участі в інвестиційній діяльності залежить від того, наскільки успішною буде політика держави по підйому і зміцненню економіки в цілому. Тому державна політика у банківській сфері впливає із загальноекономічної стратегії, спрямованої на досягнення стійкого економічного зростання. Необхідно посилити державну підтримку економічного росту і регулювання економіки через реалізацію активної державної економічної політики, включаючи різке збільшення участі держави в інвестиційному процесі.

Найважливішою стратегічною задачею державної політики стає зміцнення інвестиційного потенціалу банківської системи. Вирішення її вимагатиме збільшення капіталізації комерційних банків, у тому числі за рахунок підвищення ефективності кредитування товаровиробників, залучення в банківську систему інвестицій з боку вітчизняних та іноземних інвесторів; створення сприятливих умов для консолідації банківських капіталів і ресурсів шляхом злиття і поглинання, а також розвитку корпоративно-

го управління; цільової фіскальної політики держави; розвитку оптимальної структури фінансового ринку.

Зростанню рівня концентрації банківського капіталу повинні сприяти залучення комерційними банками додаткового капіталу на умовах субординованого боргу (залучення коштів у вигляді кредитів, депозитів, які 5 років не можуть бути вилучені з капіталу і в разі ліквідації банку повернення цих коштів здійснюється в останню чергу перед акціонерами банку) [6, С. 18—20], а також капіталізація прибутку банків, банкрутство неплатоспроможних банків, скасування обмеження щодо частки засновників (акціонерів) у статутному фонді комерційного банку, емісія банківських акцій. Для залучення коштів шляхом емісії банківських акцій слід було б на період емісії вивільнити від оподаткування доходи, що утворилися від використання одержаних від неї коштів. Перспективно і розміщення банківських акцій в пенсійних, страхових та інших інвестиційних фондах. Вони вже мають в своєму розпорядженні значні грошові ресурси, частина з яких може бути залучена банками як акціонерний капітал. В цих цілях можливо зниження податкової ставки на прибуток банків, у статутному капіталі яких вкладення фондів будуть становити нормативну величину.

Стимулом для активізації інвестиційної спрямованості банківських кредитів повинні стати ряд пільг, таких як пріоритетне виділення кредитних ресурсів і пільгове рефінансування комерційних банків (плата за довгострокові кредити на рівні 50 % від діючої ставки НБУ з наступним коригуванням при її зміні), які обслуговують пріоритетні виробництва, що відповідають основним напрямкам структурної перебудови економіки (при обмеженому виділенні кредитних ресурсів комерційним банкам, що займаються їх перепродажем іншим банкам або посередницьким структурам сумнівної репутації); часткове забезпечення і гарантії держави під надані пільгові кредити (виходячи із статуту державних підприємств, держава повинна стати гарантом виплати боргів цих підприємств за отримані кредити); скорочення ставки резервування при умові, що кошти, які залишалися в розпорядженні банків, направлятимуться під пільгові проценти на інвестування підприємств реального сектора економіки, а конкретні підприємства-одержувачі кредитів визначатимуться виходячи із узгодженої з урядом програми структурної перебудови економіки. Пільгове кредитування підприємств за рахунок пониження резервних вимог вигідно і комерційному банку, і виробництву. Різновидністю цього варіанту може стати так зване «процентне

резервування (коли центральний банк виплачує комерційному банку процент за використання резервів) [51, С. 49]. Умови одержання «резервних» процентів можуть бути ті ж самі, що і в попередньому варіанті: використання процентів на пільгове кредитування підприємств реального сектора економіки.

Для здійснення довгострокових системоутворюючих інвестицій необхідні масштабні довгострокові ресурси, головним внутрішнім джерелом яких може бути держава через спеціалізовані інститути, зокрема, банк реконструкції та розвитку. Статутною вимогою цього банку повинні стати низькі інвестиційні відсотки. Як правило, позитивні реальні ставки процента сприяють залученню інвестицій, в той час як від'ємні ставки підштовхують власників капіталів до їх витрачання, а не заощадження. Політика низьких процентних ставок використовувалась в Японії та в ряді інших азійських країн (Кореї, Малайзії, Тайвані) для стимулювання інвестицій і створення нових технологій [7, С. 111]. Дана політика здійснювалась свідомо для прискорення економічного росту і проведення індустріалізації. Вона забезпечила концентрацію і ефективне використання фінансових ресурсів для розвитку пріоритетних галузей.

Надання довгострокових кредитів під низький процент сприяє проведенню наукових досліджень і впровадженню нових технологій приватними компаніями. Контроль банків за здійснення відповідних проектів допомагає вчасно усунути помилки при їх реалізації і підвищити ефективність проектів. Для цього необхідна банківська система, що здатна координувати величину процентних ставок. Серед персоналу банків повинні бути спеціалісти по оцінці проектів.

З метою зменшення ризику при видачі довгострокових позик комерційним банкам необхідно:

- детально вивчати об'єкти інвестування: збирати інформацію про майбутнього партнера, проводити комплексні експертизи запропонованих інвестиційних проектів з точки зору їх техніко-технологічного рівня, впливу на навколишнє середовище, економічності, ступеню банківського ризику тощо;

- застосовувати різні гарантійні методи забезпечення повернення позик, такі як: страхування; застава майна, землі, цінних паперів під цільові кредити, які будуть фінансувати реалізацію конкретних проектів структурної перебудови; гарантії третіх осіб з відомою платоспроможністю тощо;

- приймати участь в прибутку, що одержується від заходів, які кредитуються.

Для використання інвестиційного потенціалу банків з найбільшою віддачею потрібна чітка промислова і структурна політика, яка б визначила пріоритетні галузі економіки і забезпечила ефективне використання інвестиційних і кредитних ресурсів, в тому числі за рахунок податкових і процентних стимулів; встановлення гнучких норм резервування, що сприяють формуванню довгострокових ресурсів; прийняття заходів по поліпшенню фінансового стану підприємств; забезпечення захисту прав кредиторів; створення систем збору і розкриття інформації щодо позичальників, гарантування банківських вкладів, механізмів реструктуризації і ліквідації підприємств, у тому числі процедури банкрутства.

Ефективним механізмом активізації інвестиційної діяльності комерційних банків може стати управління фінансами підприємств, об'єднань, що є складним комплексом операцій з готівкою з метою підтримання ліквідності, мінімізації ризиків і т.д., управління проектами (довгострокове кредитування виробництва), а також комплекс робіт по обслуговуванню інвестиційної програми. Для активізації інвестиційної діяльності комерційних банків необхідно ширше використовувати нетрадиційні інвестиційні інструменти, перш за все такий, як фінансовий лізинг. Основними перевагами цього фінансового інструменту є те, що він не тільки сприяє мобілізації грошових коштів для інвестиційної діяльності, але й забезпечує цілеспрямоване використання інвестиційних ресурсів на цілі реконструкції і розширення виробництва, знижує ризик неповернення кредиту.

Для регулювання відсоткових ставок за кредитами необхідно управляти як попитом на позики, так і їх пропозицією. До теперішнього часу держава регулювала в основному пропозицію кредитних ресурсів, проводячи реструктивну грошово-кредитну політику. Для вирішення цього завдання використовувались інструменти монетарного регулювання. Стосовно регулювання попиту на кредитні ресурси, то воно фактично не здійснювалось, що не дозволяло забезпечити їх ефективне використання. З боку формування попиту на кредит найважливішим є створення механізму ефективного використання і гарантій повернення позичкових грошей. Необхідно чітко законодавчо визначити межі відповідальності позичальника і майнових гарантій. Це стосується, насамперед, державних підприємств. Фонд державного майна, як представник власника (держави), повинен прийняти на себе повноту відповідальності відносно функціонування некредитоспроможних підприємств державного сектора в ситуації, що склалася, і виступати гарантом повернення кредитів.

Основними результатами реалізації державної політики в сфері розвитку банківської системи повинні стати надійність банківської системи, посилення функціональної ролі банківської системи в економіці, значний ріст інвестицій в реальний сектор економіки.

Література

1. Бюлетень НБУ. Аналітико-статистичне видання. — 2004. — № 5. — 156 с.
2. Капітальні інвестиції в Україні за 2002 рік. Частина II. Статистичний бюлетень. — К.: Держкомстат України, 2003.
3. *Самсоненко Л.* Дивіденди приносить лише обґрунтований ризик // Уряд. кур'єр. — № 174 від 16.09.2004 р. — С. 6.
4. Вісник НБУ. — 2004. — С. 48—51; 56—59.
5. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку. — К.: Фенікс, 2003. — 1006 с.
6. *Раєвський К., Алексеєнко М.* Роль субординованого капіталу у формуванні ресурсної бази банків // Вісник НБУ. — 2001. — № 9. — С. 18—20.
7. *Бакош Г.* Технологическая политика в Японии: уроки для стран Восточной Европы // Вопросы экономики. — 1997. — № 9. — С. 98—113.
8. *Маевский В., Рогова О.* Об активизации кредитования производства // Вопросы экономики. — 1995. — № 8. — С. 41—51.

І. В. Шамова

Київський національний економічний університет

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ БАНКІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізація економіки, як правило, зводиться до відкритості країн, лібералізації національних режимів торгівлі та руху капіталів, формування глобального фінансового ринку та всесвітньої інформаційної мережі. Фінансова глобалізація у цьому зв'язку може розглядатися як одна з найважливіших складових процесу глобалізації економіки.

Фінансова глобалізація потребує уніфікації світових стандартів банківських продуктів, поширює диверсифікацію банківських послуг та стабілізує ціни на них; призводить до підвищення ліквідності банківського капіталу, а в наслідок вдосконалення управління ризиками, створює нові можливості для підвищення ефективності розміщення капіталу.